

За книгата:

Милош Църнянски, славянството и славяно-славянският диалог
[Miloš Crnjanski, the Slavic Cultural Community and the Dialogue among Slavic Nations]

За книгата: Валентина Седефчева. Славянската тема в творчеството на Милош Църнянски. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2017. [Valentina Sedefceva. *The Slavic theme in the novels by Miloš Crnjanski / Milos Tsernianski*. Veliko Tarnovo, Universitetsko izdatelstvo „Sv. sv. Kiril i Metodiy“, 2017].

Ина Христова / Ina Hristova
Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

В обемната критическа литература, посветена на творчеството на сръбския класик Милош Църнянски, водещи изследователски сюжети са националната тема, суматраизмът, поетиката на пространството, изгнаничеството, меланхолията, утопията, градът. Въпросът за славянската тема е засяган маргинално и не е бил обект на самостоятелно и задълбочено проучване. Извеждането на тази тема от периферията и поставянето ѝ като водещ научноизследователски сюжет е несъмнен принос на монографията *Славянската тема в романите на Милош Църнянски*. Според авторката славянската тема е „също толкова важна и значима за изкуството на твореца, както и националната монолитност на неговото творчество”. Проучването е осъществено през сложна изследователска оптика, която системно съотнася и съпоставя присъствието на Църнянски в сръбското литературно пространство със ситуирането му в контекста на българо-сръбския межкултурен диалог. В това отношение изследването се характеризира с рядко срещана и трудно постижима изоморфност – диалогът, който е същинският обект на анализ и интерпретация, е имплицитен на изследователското мислене и на методическия подход. Методологията на изследването съчетава различни подходи, сред които се откроява като водеща разнопосочната концептуализация на диалога и прилагането на рецептивния метод.

Прегледът на творчеството на Църнянски в първата глава *Милош Църнянски в южнославянските литератури* е ориентиран към очертаването на съвкупността от контексти, в които функционира темата за славянството. Анализационният акцент тук е поставен върху основополагащата за изследването концепция на Църнянски за стародавността на славянската културна общност и нейната естествена принадлежност към европейската цивилизация, коментирана чрез разглеждането на неговата монография за св. Сава. Проследяването на основни моменти от жизнения път на Църнянски и обособяването на главата *Славянската тема и съдбата на Църнянски* е необходимо на авторката за изясняването на връзката между болезненото национално самосъзнание, присъщо на сръбската диаспора в Южна Унгария, и активирането на славянската идентификационна матрица, която изпълнява до голяма степен и компенсаторни функции по отношение идентичностния недостиг на граничността. Тук специфичен обект на изследване е национализмът на Църнянски – въпрос, неизбежен в критическото говорене за автора. Диалогизирайки с постановките на сръбската критика, В. Седефчева достига до важния извод, че национализмът на Църнянски „не е подвластен на типичния ограничаващ, консервативен и стереотипен мироглед.“

Романът *Дневник за Чарноевич* е разгледан като начало на конструирането на ‘славяно-славянския диалог’ в романовото творчество на Църнянски. Авторката демонстрира умело боравене с техниките на жанрологичния и наратологичния анализ, приложени към творба с разбягваща се жанрова идентичност и усложнена композиция и структура. Задълбоченият анализ на поетиката на авангардизма е насочен към изясняването на полемиката на Църнянски с националния жанров канон. Следва да се отбележи и научната приемственост, която показва авторката, привличайки въведения от Искра Ликоманова понятиен конструктор ‘славяно-славянски’ като отправна точка, върху която разгръща собствена концепция и различна изследователска оптика. Изследователското внимание в подглавите, посветени на ‘славяно-славянския диалог’ в *Дневник за Чарноевич*, е насочено към изясняването на връзката между „визията за сръбството“ и представата за южното славянство. Задълбоченото и компетентно вглеждане в текста на романа откроява динамиката на привличанията и отблъскванията, вписванията както в „идентичния“, така и в „антагонистичния хоризонт“.

Интерпретацията на двутомния роман *Преселения* е фокусирана върху анализа на езиковата структура на творбите. Изборът на този подход е аргументиран със задълбочени наблюдения, които установяват, че в *Преселения* „славянската тема се чете през пъстрата картина на езиковите

традиции, които характеризират историческата и културната епоха през XVIII век...“. Анализът проследява практиките на архаизиране на романовия език с акцент върху функцията на църковнославянизмите. Авторката описва детайлно разнородните езикови пластове в романа, като демонстрира силно развит усет към стиловете и семантични нюанси на сръбския език.

Описанието на разноезичието, определящо езиковата структура на *Преселения. Книга втора*, е насочено към изясняването на наративния статус и функция на различните езиково-текстуални практики, както и на специфичните проблеми, възникващи при превода на български език. Романовото пространство е видяно и осмислено като културно-езиковото пространство, а целта на този тип изследователска реконструкция е открояването на езика като място на онези културни, политически, религиозни и етнически наслагвания, в които е закодирано славянското самосъзнание на Църнянски. Задълбоченият анализ отвежда авторката до формулирането на важни изводи, отнасящи се до връзката между езикова, религиозна и национална идентичност, и до специфичния идентичностен комплекс, формиран сред сръбската диаспора в Южна Унгария.

Интерпретацията на *Роман за Лондон* измества фокуса на анализа от южнославянския контекст към въпроса за Русия и руската културна идентичност като матрица на славянската тема в романа. Вниманието на авторката тук е съсредоточено върху задълбоченото осмисляне на цивилизационния сблъсък между Изтока и Запада и върху феномена на изгнаничеството, който е централен в поетико-философската концепция на творбата. Следва да се отбележи, че освен заявените от авторката методологически подходи – теорията на Ю. Лотман за структурата на културното пространство и концепцията на М. Елиаде за сакралния и профанния опит, в хода на анализа се наблюдава и продуктивно посягане към ресурсите на имагологията – особено в частите *Портретите на Николай и Надя* и *Език и име*, където ясно се откроява ролята на стереотипите в процеса на комуникацията.

В шеста глава на книгата за първи път е представен и интерпретиран в българска среда романът *При Хипербореите*. Подходът на Седефчева и тук успява да постигне равновесие между специфично жанровия анализ на творбата и интерпретацията ѝ през фокусираната изследователска тема. Прецизните анализационни наблюдения са насочени към изясняването на отношението между фикционално и автентично, между автобиографичния опит и отчуждението от него в типичното за Църнянски търсене на универсални послания и метафизични проекции. В структурата на монографията на тази глава (*При Хипербореите – сбъднатият панславизъм на Църнянски*) логично и мотивирано е отредена ролята на завършващ и обобщаващ текст, който

реконструира в синтезиран вид цялостния образ на славянството в романистиката на Църнянски, откроявайки етапите на неговото формиране, многопосочните му аспекти и разнородни измерения. Продуктивността на избрания подход на изследване на славянската тема на равнището на межкултурния диалог тук ясно се откроява в извеждането на типологията *свой-чужд/друг*.

Стремежът на авторката да разгледа межкултурния диалог в множествеността на неговите проявления обяснява и мотивира включването в книгата и на главата *Рецепцията на творчеството на Милош Църнянски в България*. Тази глава придава завършен и обобщен вид на наблюденията върху българската рецепция на Църнянски, която тук е вписана в контекста на цялостната рецепция на южнославянските литератури в България. Особено ценно за българския читател е изясняването на случая с българския преводен вариант на заглавието *Дневник на Чарноевич*, което съществено променя оригиналната конструкция (*Дневник за Чарноевич*). Авторката достига до важния извод, че „преводачът обновител на оригинала и създател на превода понякога се превръща в „заложник“ на своя продукт, ако той не изпълнява очакванията на читателя“.

Книгата представлява интерес както за специализираната научна публика, така и за по-широка читателска аудитория. Особено ценна за славистичното знание е концептуализацията на славянската тема като межкултурен диалог и опитът за типологизиране на межкултурната комуникация чрез реконструкция на нейните фикционални проекции в романите на Църнянски. Заключениета, отнасящи се до отношенията славянско – национално и славянско – европейско, представляват несъмнен принос към типологията на диалога между *своето* и *чуждото* и особено към въпроса за спецификата на межкултурното общуване в условията на езикова, етническа, историческа и териториална близост. От друга страна, изследването на В. Седефчева дообогатява българските представи за сръбската културна идентичност. В това отношение особено важни са наблюденията и обобщенията на авторката, отнасящи се до култа към свети Сава, който периодически е натоварван с актуални политически и културни конотации – особено в периода през 20-те години на XX век, когато възниква идеологията на т.нар. *светосавие*, възобновена след разпадането на Югославия в края на века. Интерпретацията на В. Седефчева надхвърля специфичните рамки на познатото медиевистично тълкуване на Сава Неманич и чрез прочита на Църнянски убедително го представя в ролята му на ключова фигура в процеса на формирането на сръбската културна идентичност.

Монографията *Славянската тема в творчеството на Милош Църнянски* е научен труд, подчертано иновативен в изследователската си перспектива и методологически подход към творчеството на М. Църнянски. Тя запълва едно от „празните места“ в българската научна рецепция на славянската класика, установявайки приемственост с научната традиция на монографично представяне на славянските класици.